HADRİANOUPOLİS KİLİSE C YAPISI'NDA ELE GEÇEN İKİ ADET YÜN TARAĞI ÜZERİNE DEĞERLENDİRME

AN EVALUATION OF TWO WOOL COMBS FOUND IN THE HADRIANOUPOLIS CHURCH C

Makale Bilgisi | **Article Info**

Başvuru: 21 Ekim 2019 | Received: October 21, 2019
Hakem Değerlendirmesi: 30 Ekim 2019 | Peer Review: October 30, 2019
Kabul: 22 Kasım 2019 | Accepted: November 22, 2019

DOI : 10.22520/tubaked.2019.20.005

Ersin ÇELİKBAŞ *

ÖZET

"Paphlagonia Hadrianoupolis'i" olarak adlandırılan yer bugün Karabük ili, Eskipazar ilçesi merkezinin 3,5 km batısında "Viranşehir" olarak adlandırılan mevki ve çevresinde arazi üzerinde dağınık bir şekilde Budaklar, Büyükyayalar, Çaylı ve Beytarla köylerini kapsamaktadır. Güneybatı Paphlagonia bölgesi kenti olan Hadrianoupolis'e Geç Hellenistik, Roma ve Erken Bizans devirlerinde yerleşilmiş ve diğer Paphlagonia yerleşimlerinde olduğu gibi kent bir çekirdek bölgeye ve bu bölge çevresinde yoğunlaşan bir choraya sahiptir. Hadrianoupolis antik kentinde günümüze kadar yapılan çalışmalar sonucunda beş yapının kazısı tamamlanmış olup; Kilise C yapısı olarak adlandırılan yapıda ve Güney Nekropolü'nde çalışmalara devam edilmektedir. Kilise C, "Hamam B" olarak adlandırılan yapının 15-20 m kuzeyinde yer almaktadır. Kilise C'de ilk kazı çalışması 2007 yılında gerçekleştirilmiştir. 2007 yılında yol çalışması esnasında ortaya çıkan yapı kalıntısının sadece apsis bölümü ortaya çıkmış, bu nedenle yapının işlevi tespit edilememiştir. Bu nedenle yapı kalıntısı "Apsisli Yapı" olarak adlandırılmıştır. 2012 yılında yapı kalıntısının açıkta olan kısmında restorasyon ve konservasyon çalışması yapılmıştır. 2017 yılında yapının doğu ve kuzeydoğu yönlerinde kazı çalışması yapılmış ve yapının Erken Bizans Dönemi'ne (MS 330-565) tarihlenen bir kilise olduğu anlaşılmıştır. Kilise C'de yapılan kazı çalışmalarında iki adet yün tarağı ortaya çıkarılmıştır. Ele geçen bu objelerin gerçek anlamda yün taraklamada kullanılan bir alet mi olduğu; yoksa kilisede özel bir anlam mı yüklendiği sorusuna cevap aranmaktadır. Bu sorulara yönelik araştırmamızda Sebasteia (Sivas) şehrinde yaşamış olan din adamı Aziz Blaise karşımıza çıkmıştır. Doktorluk eğitimi almış olan azizin bilinen iki adet mucizesi vardır. Aziz Blaise paganlar tarafından demir yün taraklarıyla işkencelerine maruz kalmış, MS 316 yılında ise başı vurularak idam edilmiştir. Bu olay Hıristiyanlar tarafından Aziz Blaise'in dünyanın her yerinde saygı duyulmasına neden olmuştur. Ele geçen yün tarakları Aziz Blaise'in ölüm yıldönümü seremonilerinde kullanılan litürjik aletler midir? Kiliselerde ökaristi ayinleri için ekmek ve şarap üretildiği bilinmektedir. Bugüne kadar yapılan çalışmalarda Erken Bizans dönemine

* Dr. Öğretim Üyesi, Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, e-posta: ersincelikbas@gmail.com. ORCID: 0000-0001-7630-4615

DOI: 10.22520/tubaked.2019.20.005

ait kiliselerde yün taraklamaya yönelik bir faaliyet gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğine dair bir somut veriye ulaşılamamıştır. Dolayısıyla kazı çalışmaları esnasında ortaya çıkarılan yün taraklarının üretimden ziyade başka bir fonksiyonda kullanılmış olmalıdır. MS 7. yüzyılın sonlarına tarihlenen yün tarakları bölgenin dini ve tarihi geçmişinin aydınlatılmasına, teolojik bir değerlendirme yapılmasına katkı sağlayacak nitelikte objelerdir.

Anahtar Kelimeler: Paphlagonia, yün tarağı, Aziz Blaise, litürji, kilise.

ABSTRACT

"Paphlagonian Hadrianoupolis" expands over the area called "Viransehir" located 3,5 km west of the Eskipazar town of Karabuk city, and the villages of Budaklar, Buyukyayalar, Cayli and Beytarla that are scattered around the land. Hadrianoupolis, a city of southwest Paphlagonia, was settled in the late Hellenistic, Roman, and Early Byzantine periods. The city has a core region similar to other settlements in Paphlagonia and a chora that is centered around the core region. As a result of the excavations completed in the ancient city of Hadrianoupolis so far, five excavations were completed and the excavations continue in the Church C and the Southern Necropolis. Church C is located 15-20 m north of the Bath B. The first excavation in the Church C was done in 2007. Only the apse part of the building ruins were found during road work in 2007 and therefore the function of the building could not be identified. Thus, the ruin was called "Building with Apse." Restoration and conservation work were done in the unconcealed part of the ruin in 2012. An excavation was done in the east and northeast directions in 2017 and it was found that the building was a church dated to Early Byzantine Area (A.D. 330-565). During the excavations in the Church C, two wool combs were found. The answer still remains to be found to the question whether these objects are objects used in wool combing or have special meanings attributed in the church. In our study focusing on finding the answers to these questions, we came across St. Blaise, a bishop who lived in the Sebasteia (Sivas) city. This saint who had medical training had two miracles that are known. St Blaise was tortured with wool combs by pagans, and executed by cutting his head off in A.D. 316. This led Christians all over the world to respect St. Blaise. Are the wool combs obtained from the site liturgic objects used in ceremonies to commemorate St. Blaise's death anniversary? It is known that bread and wine are produced for eucharistic rituals in churches. There is no hard evidence of whether wool combing activities were done in the Early Byzantine period. Thus, it is possible that the wool combs found during excavations were used in another function other than production. These wool combs dated to A.D. 7th century will contribute to the efforts of shedding light on the region's religious and histroical past and to provide a theological evaluation.

Keywords: Paphlagonia, wool comb, Saint Blaise, liturgy, church.

Hadrianoupolis, Karabük İli, Eskipazar İlçe merkezinin 3 km batısında, Göksu Çayı'nın oluşturduğu bir vadinin içerisinde yer almaktadır (Şek.1). Kent yaklaşık olarak 10 km çapında bir yayılım alanına sahip olup, Beytarla, Çaylı, Büyükyayalar, Budaklar, Kabaarmut, Dereismail Köyleri ile Hacahmatlar ve Bahçepınar Mahallelerini kapsamaktadır (Şek. 2). Yüzeyde görülen kalıntılar ile kazılar sonucu ortaya çıkarılan yapılar Hacahmatlar Mahallesi'nde yoğunlaşmaktadır (Keleş ve Çelikbaş 2013: 364).

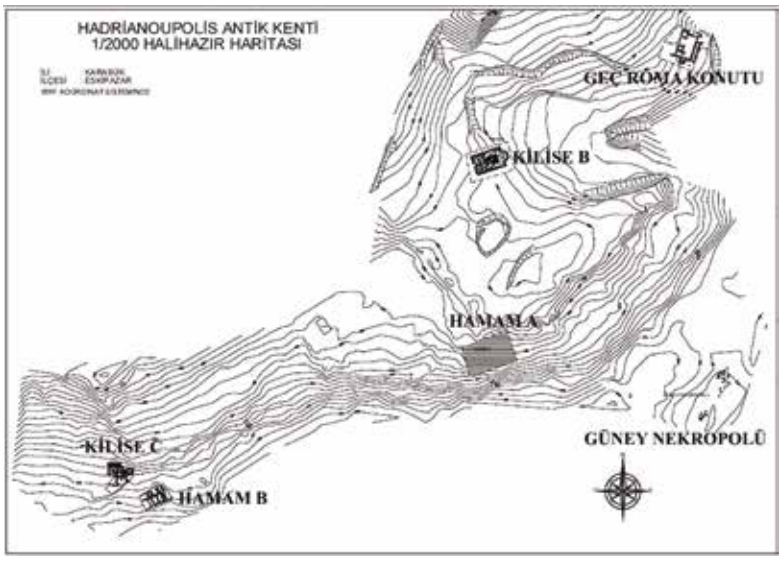
Paphlagonia Hadrianoupolis'i olarak bilinen kent dönem içerisinde farklı bölgelerde gösterilmiştir. Kentin Hadrianoupolis adını almadan önce, "Kaisareis Proseilemmentiai" adı altında Galatia eyaleti sınırları içerisinde olduğu bilinmektedir (Matthews et al. 2009: 44; Keleş et al. 2019: 199). MÖ 1. yüzyılda kurulduğu düşünülen Hadrianoupolis, sonraki yıllarda Güney Paphlagonia ile Bithynia arasında konumlanan ve Roma İmparatoru Hadrianus'un (MS 117-138) imar faaliyetinde bulunarak adını verdiği bu tarihi kent, Bizanslılar zamanında uzunca bir süre Honorias eyaletine bağlı olarak idare edilmiştir (Matthews et al. 2009: 182).

Hadrianoupolis'te bilimsel çalışmalara 2003 yılında Karadeniz Ereğli Müzesi'nin yapmış olduğu kurtarma kazılarıyla başlanmıştır. 2006 yılında Bakanlar Kurulu Kararı ile ilk bilimsel kazı ekibinin çalışmalarına izin verilmiş olup, kentteki bilimsel kazı çalışmaları günümüzde devam etmektedir.

Hadrianoupolis 2019 kazı sezonunda iki noktada kazılar, beş yapıda ise restorasyon-konservasyon çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Kazı çalışmalarının yapıldığı sektörlerden bir tanesi de Kilise C yapısıdır. Kilise C Göksu Çayı'nın 300 m batısında kaya mezarlarının yoğun görüldüğü yüksek bir kayalığın eteğinde, Hamam B yapısına 15-20 m mesafede konumlanmıştır. Kilise C'nin güneydoğu köşesinin büyük bir kısmı modern asfalt yolun altında kalmıştır. Asfalt çalışması esnasında apsisin küçük bir bölümü açıkta kalmıştır. 2007 yılında kazı bilimsel ekibi tarafından yapının işlevini anlamaya yönelik olarak bir kazı çalışması gerçekleştirilmiş, apsisin bir bölümü ve apsis zeminini süsleyen mozaik döşemenin bir bölümü ortaya çıkarılmıştır. Yapı kalıntısı o dönemin kazı heyeti tarafından "Apsisli Yapı" olarak adlandırılmıştır. 2012 kazı sezonunda asfaltın kenarından itibaren açıkta olan apsisin iç kısmında mozaik restorasyon-konservasyonu ile duvar güçlendirme çalışmaları yapılmıştır. 2014 yılında kentin önemli görülen noktalarına arkeo-jeoradar taramaları yaptırılmıştır. Tarama yaptırılan noktalardan bir tanesi olan Apsisli Yapı'nın arkeo-jeoradar çalışmaları sonucunda bazilikal planlı bir kilise yapısı olduğu anlaşılmıştır. Yapıda 2017 yılında çalışmalara tekrar başlanmış olup günümüzde de kazı çalışmalarına devam edilmektedir. Kazı çalışmaları sonucunda büyük bölümü ortaya çıkarılan yapının arkeo-jeoradar sonuçlarıyla örtüştüğü görülmüş olup; yapının kentteki üçüncü kilise olmasından dolayı kazı heyeti tarafından Kilise C yapısı olarak adlandırılmıştır (Foto. 1). Kazı çalışmaları sonucunda ortaya çıkan mimarı kalıntı, mozaik döşemeli bema ve apsis zemini ile küçük buluntular ışığında Kilise C'nin iki yapım evresinin olduğunu, birinci evrenin

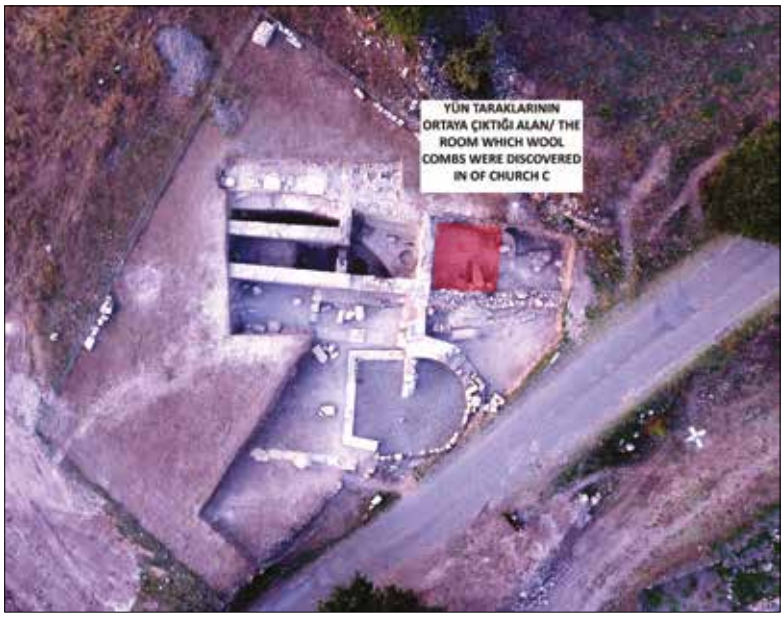

Şekil 1: Hadrianoupolis ve Karabük Haritası / *Map of Hadrianoupolis and Karabuk.*

Şekil 2: Hadrianoupolis kent planı / *City plan of Hadrianoupolis*

DOI: 10.22520/tubaked.2019.20.005

Fotoğraf 1: Kilise C hava fotoğrafı / *Aerial photo of Church C.*

MS 5. yüzyıla, ikinci evrenin ise MS 6. yüzyıla ait olduğu tespit edilmiştir. Kilise C'de 2019 kazı sezonunda çalışmalar yapının kuzey ve doğu duvarlarının dış kısmında yoğunlaşmıştır.

Apsisin 3,30 m kuzeyinde, kilisenin doğu duvarının 1,10 m doğusunda (Foto. 2-3), 150 cm derinlikte çalışmanın konusunu oluşturan saplamaları zıt yönde üst üste binmiş ve birbirine kaynamış şekilde iki adet yoğun korozyona maruz kalmış yün tarağı ortaya çıkarılmıştır (Foto. 4). 120 mm uzunluğa sahip aletin saplamaları dikdörtgen formlu 20 mm kalınlığında ahşaba çakılmıştır (Foto. 5). Ahşap bölümün dışı 3 mm kalınlığında demir levha ile kaplanmıştır. Ahşap bölüm demir levhaya köşelerden demir çivilerle sabitlenmiştir. 115 cm uzunluğa sahip, daire kesitli demir saplamalar, küt uçlarında baş yapılmamasından dolayı ahşaba, dışarıda kalmayacak şekilde girmiştir. Bir uçları sivri biten 24 adet saplama iki sıra halinde ahşaba çakılmıştır (Şek. 3). Yün taraklarından bir tanesinin ahşap ile onu kaplayan demir levhasının çok küçük bir bölümü günümüze ulaşmıştır. Fakat saplamaların diğer yün tarağının saplamalarına kaynamış bir şekilde ortaya çıkmasından dolayı iki adet yün tarağının aynı formda ve aynı yapım tekniğinde üretildiğini göstermiştir. Yün tarağının tutamak kısmı muhtemelen ahşap olmasından dolayı günümüze ulaşmamıştır. Fakat ahşap kalıntıları dikdörtgen formlu demir kaplamanın iç kısmında izlenebilmektedir. Yün tarağının ahşap bir sapa ya da tutamağa sahip olduğu konusunda, demir kaplamalı gövdenin bir uzun kenarı bize ipucu sunmaktadır. Demir kaplamalı gövdenin bir uzun kenarı kapalıyken diğer uzun kenarı açık bırakılmıştır. Dolayısıyla ahşap olan sap ya da tutamak bölümün uzun kenara denk gelmesinden dolayı kaplanmadığı anlaşılmaktadır. Stratigrafik olarak 3 tabakaya sahip Kilise C'nin birinci tabakası MS 7. yüzyıl sonuna, ikinci tabakası MS 6.-7. yüzyıla, üçüncü tabakası ise MS 4.-5. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Yün tarakları ise MS 7. yüzyıl ve sonlarına tarihlenen birinci tabakada ele geçmiştir. Yün taraklarının kilisenin kuzeydoğu duvarının dışında ortaya çıkması "Acaba kiliseye mi aitlerdi?" sorusunu akla getirmektedir. Objeler yapının kuzeydoğu dış tarafında bir bölüm içinde ortaya çıkarılmıştır. Bizans dönemi kiliselerinde apsisin kuzeyindeki bölüme prothesis, güneyindeki bölüme ise diakonikon denilmektedir (Ousterhout 1999: 13). Bu bağlamda objelerin kilisede ökaristi ayininde kullanılan ekmek ve şarabın hazırlandığı bölüm bir bölüm olan prothesiste ortaya çıkmış olması gerekmektedir (Taft 1991: 1743). Prothesis bölümünde Paten, kalis, buhurdan, tören haçı, mühür, artoklasia gibi ökaristi ayininde kullanılan ana litürjik malzemeler de muhafaza edilmektedir (Köroğlu ve Perk 2016: 531).

Fotoğraf 2: Yün taraklarının çıktığı Kilise C'nin bölümü / *The Room which wool combs discovered in of Church C*

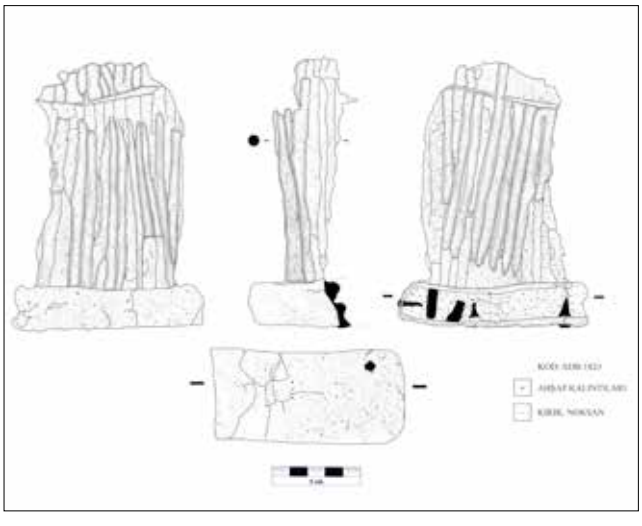
Fotoğraf 3: Yün taraklarının ortaya çıktığı nokta / *The point which wool combs are discovered*

Fotoğraf 4: Yün taraklarının ortaya çıktığı an / *The first appearance of wool combs*

Fotoğraf 5: Yün tarakları / *Wool combs*

Şekil 3: Yün taraklarının çizimi / *Drawing of wool combs*

Kilise C yapısında ele geçen taraklar yün taraklamada, yani koyundan kırpılmış yünün çözülmesinde kullanılan bir alettir (Strand 2012: 31). Dokumacılıkla alakalı bu aletlerin bir kilisede ele geçmesi düşündürücüdür. Yani kilisede gerçekten bir dokumacılık faaliyeti mi gerçekleştirilmektedir yoksa bu aletlere başka manalar mı yüklenmiştir? Erken Bizans kiliselerinde bugüne kadar dokumacılık faaliyetlerinin yapıldığına dair herhangi bir veriye sahip değiliz. Fakat kiliselerde ökaristi ayinlerinde kullanılan şarap ve ekmek üretimi yapıldığı bilinmektedir. Hıristiyanlıkta ebedi ve gerçek ekmeğin bizzat Hz. İsa olduğu, onun insanlık uğruna feda ettiği bedenini simgelediği İncil'de belirtilmiştir. Hz. İsa'nın etini simgeleyen ekmeği ve kanını simgeleyen şarabı içmenin Hz. İsa ile birleşmek anlamına gelmesinin törensel yansıması olan şükran ayini, Hıristiyan dinsel ritüelleri arasında temel litürjidir (Köroğlu ve Perk 2016: 529). Ökaristi ayininde sunulacak ekmeğin hazırlanması dinsel törenin bir parçasıdır. Ekmek, din adamları tarafından özel bir reçeteyle tütsü ve dua eşliğinde hazırlanıp, mühürlendikten sonra pişirilmiştir (Köroğlu ve Perk 2016: 531). Kiliselerde ekmeğin pişirilmesinin yanında şarap üretiminin yapıldığını Kilise C kazısında ortaya çıkarılan şarap işliği de kanıtlamaktadır. Fakat kiliselerde yün taraklanması konusunda bir veriye henüz ulaşılamamıştır. Bu bağlamda aletlere kiliselerde bir mana yüklenip yüklenmediği konusuna bakmak gerekmektedir.

Hıristiyanlık sanatındaki ikonografik sahneler incelendiğinde Roma Dönemi'nde yaşamış bir aziz dikkat çekmektedir. Birçok ikonografisinde elinde yün tarağı ile betimlenen azizin adı Aziz Blaise'dir (Foto. 6) (Dickerson 2008: Fig.29). Aziz Blaise (Blasius-Blase-Blayse-Blays-Vlas-Vlasi) Kapadokya Bölgesi'nde yer alan Sebasteia (Sivas) kentinin piskoposuydu (Baring-Gould 1872: 47). MS 280-316 yılları arasında yaşamış aziz Sebasteia kentinde doğmuş ve orada ölmüştür (Baring-Gould 1872: 48).

Aziz Blaise ailesinin ekonomik durumunun iyi olması vesilesiyle tıp doktorluğu eğitimi almıştır. Genç yaşından itibaren iyi huy ve temiz ahlakı ile tanınmıştır. Gördüğü eğitime dayanarak insanları ve hayvanları tedavi etmiş, bunu genellikle haç çıkararak yapmıştır. Şöhreti kısa zamanda yayılmış ve istememesine rağmen insanlar onu piskopos olarak seçmiştir. Çok büyük saygınlık kazandıktan sonra "tanrısal ruhun telkini"ne boyun eğerek ve korunmak isteğiyle Argaios (Erciyes) Dağı'ndaki mağarasına çekilmiştir (Çuhacıyan 2004: 4).

Her tarafta tanınıp saygı duyulmasını sağlayan efsaneleri mevcuttur. Mesleği ile ilgili olan efsanesi şöyle gerçeklemiştir: Aziz Blaise'in ününün çok fazla yayılmış olmasından Roma'nın Cappadocia Valisi Agricolaus rahatsız olmuş ve askerlerine onu tutuklamalarını emretmiştir. Askerler azizi tutuklayıp Sebasteia'ya götürürken yolda en çok bilinen iki mucizesi gerçekleşmiştir. Aziz Blaise tam Sebasteia'ya girerken bir kadın, boğazına takılan balık kılçığı

DOI: 10.22520/tubaked.2019.20.005

Fotoğraf 6: Stefano Moderno tarafından yapılan Aziz Blaise kabartması, MS 15.-16. yüzyıl / *The relief which it was made by Stefano Moderno, 15.-16. century AD (Dickerson 2008: Fig.29)*

Fotoğraf 7: Giovanni Antonio Bellinzoni da Pesaro tarafından Aziz Blaise'in yün tarağıyla maruz kaldığı işkencenin resmedildiği tablo, MS 15. yüzyıl / *The painting which depicted St. Blaise were exposed torture with wool combs painted by Giovanni Antonio Bellinzoni da Pesaro, 15. centuries AD (Capriotti 2008: Fig.7)*

yüzünden ölmek üzere olan oğlunu ona göstermiştir. Aziz dua ederek ellerini çocuğun üstüne koyarak çocuğu iyileştirir. O günden itibaren kemik veya diken yutan birinin nefes borusu tıkandığında hemen Aziz Blaise'in adını anarak geçtiğine inanılmıştır (Yurdakök 2005:361). Yoldaki ikinci mucizesinde zavallı bir kadının tek varlığı olan domuz yavrusunu bir kurt kapmıştır. Kadın Aziz Blaise'e giderek ondan yardım istemiş, aziz ona üzülmemesi gerektiğini, domuzunun geri geleceğini söylemiştir. Ardından kurt domuzu kadına geri getirmiştir (Çuhacıyan 2004: 5). Herkes azize müteşekkir kalırken, bu mucizelere sinirlenen Agricolaus Aziz Blaise'i hapse attırmıştır. Aziz Blaise'e hapiste paganlar tarafından demir yün taraklarıyla işkenceler yapılmıştır (Baring-Gould 1872: 48). 15. yüzyılda yaşamış olan ünlü İtalyan ressam Giovanni Antonio Bellinzoni da Pesaro bir tablosunda Aziz Blaise'in demir yün taraklarıyla maruz kaldığı işkenceyi resmetmiştir (Foto. 7)(Capriotti 2008: Fig.7). Vali ona inancından vazgeçirmek için ağır işkenceler yaptırmış olmasına rağmen, onun kalbinden Yaradan sevgisini çıkarmaya yetmemiştir. MS 316 yılının Şubat ayında azizin boynu vurularak idam edilmiştir. Azizin boynunun vurularak idam edilme sahnesini Giovanni Antonio Bellinzoni da Pesaro başka bir tablosunda konu etmiştir (Foto. 8) (Capriotti 2008: Fig.10). Ona inanan kadınlardan biri tarafından Sebasteia surları yakınında ona bir mezar yaptırılmış ve oraya defnedilmiştir (Çuhacıyan 2004: 7). İdam edildiği tarih ay ve yıl itibariyle sabittir ancak takvimlere göre gün değişebilir. Julien takvimine göre onu anmak için kabul edilen gün 11 Şubat, Gregoryen takvimine göre ise 3 Şubat'tır. Orta Çağ'ın dini takvimlerinde ise 15 Şubat olarak geçmektedir (Çuhacıyan 2004: 7). Günümüzde ise anma günü 3 Şubat olarak kabul edilmektedir. Aziz Blaise'in mezarı Selçukluların şehri ele geçirmesinden sonra türbeye dönüşür ve "Boğaz Evliyası" olarak kabul edilmiştir (Yurdakök 2005: 361).

Aziz Blaise'in kültü Rusya'dan Amerika'ya, Avrupa'dan Güney Afrika'ya kadar yayılmıştır. İtalya ve Belçika'da

Fotoğraf 8: Giovanni Antonio Bellinzoni da Pesaro tarafından Aziz Blaise'in başının vurulmasının resmedildiği tablo, MS 15. yüzyıl / *The painting which depicted St. Blaise were executed by pagans painted by Giovanni Antonio Bellinzoni da Pesaro, 15. Century AD (Capriotti 2008: Fig. 10)*

tarımda iyi ürün alabilmek için, Malta'da doğumları kolaylaştırması, Rusya'da hasta hayvanları iyileştirmesi için, İspanya'da anjine, Fransa'da difteri, diş ağrısı, gut hastalığı, raşitizm ve romatizmaya karşı, Yunanistan'da vahşi kurtlardan, İtalya'da depremden korunmak için, birçok ülkede solunum yolları problemleri ve boğaz hastalıklarına karşı onun yardımına başvurulmaktadır (Bozkuş 2007: 388). Ayrıca Dubrovnik'te (Munk 2016: 7-8), Apulia'da (Safran 2000: 263), Cefalu'da (De Castro 2015: 34), Lastovo'da (Marinkovic 2009: 9), Ston'da (Marinkovic 2009:11) ve adını saymadığımız birçok yerde Aziz Blaise'e adanmış kiliseler mevcuttur. Yaygın olan kültünün yanında adına yapılmış kiliseler, Aziz Blaise'e Hıristiyan dünyasında büyük değer verildiğini göstermektedir. Ayrıca Dubrovnik'te yer alan bir kilisede Bizans Dönemi'ne (MS 1164-1180) tarihlendirilen altından yapılmış bir başlığın azize ait olduğu düşünülmektedir (Munk 2016: 7). Bu kiliselerde Aziz Blaise ile ilgili anma seremonilerinde yün taraklarının kullanılıp kullanılmadığına dair net bir bilgiye sahip değiliz.

Grek ve batı sanatında Aziz Blaise 36 yaşında öldürülmesine rağmen yaşlı ve sakallı bir piskopos olarak betimlenmiştir. Azizin en erken betimlerinin ilk ne zaman görüldüğü konusunda net bir bilgiye sahip değiliz. Fakat Orta ve Geç Bizans'a ait bazı kiliselerde Aziz Blaise betiminin yapıldığı duvar resimleri mevcuttur. MS 11.-13. yüzyıl arasına tarihlendirilen Mottola Kilisesi (Safran 2012: Fig. 8), MS 14. yüzyıla ait Marcov Manastırı (Atas 2012: Fig. 8), Geç Bizans Dönemine ait Aziz Spyridon Kilisesi (Frantz 1941: Fig.6) ve Hal Millieri Kilisesi (Buhagiar 1993: 130) duvar resimlerinde Aziz Blaise tasvirleri işlenmiştir. Anadolu'da ise özellikle Kapadokya (Cappadocia) Bölgesi kiliselerinde azizin betimi sıklıkla işlenmiştir. Bu kiliselerden bir tanesi olan Tağar Kilisesi Pekak tarafından MS 10.-12. yüzyıla tarihlendirilmiştir (Pekak 2010: 212). Azizin duvar resimlerine sahip MS 10.-12. yüzyıl arasına tarihlendirilen diğer Kapadokya Bölgesi kiliseleri Direkli Kilise, Eski Gümüş Manastırı Kilisesi, Çarıklı Kilise, Elmalı Kilise, Karanlık Kilise ve Kılıçlar Kilisesi'dir (Ataç 2015: 208). Adı geçen kiliselerdeki aziz betimlerinde azizin elinde yün tarağı işlenmemiştir. Yün tarağının Ortaçağ ikonalarında ve tablolarında sıklıkla işlenmesi azizin bu dönemde daha saygı görerek popüler bir ikonografi olarak zenginleştirme ve çektiği acıları ikonografiyi görenlere hissettirme çabasından kaynaklanmış olmalıdır.

Özellikle batı sanatında piskoposluk cüppesi giymiş şekilde resmedilen azizin kendine has simgesi, işkencesine maruz kaldığı yün tarağıdır (Baring-Gould 1872: 48). Shapley, Aziz Blaise'in elinde tuttuğu yün tarağının, azizin şehitlik mertebesine yükseldiğini gösteren bir obje olduğunu ifade etmiştir (Shapley 1968: 8). Aziz Blaise'in elinde yün tarağı tutarken yapılmış en güzel tasvirlerden bir tanesi, günümüzde Los Angeles County Museum of Art'da teşhir edilen Stefano Moderno (1575-1636) tarafından yapılmış olan kabartmadır (Foto. 6) (Dickerson 2008: Fig.29). Diğer bir örnek ise Antoniazzo Romano'nun (1430-1508) resmettiği tablodur (Foto. 9). Tabloda Aziz Blaise ayakta ve sağ elinde tuttuğu yün tarağını yukarı doğru kaldırmış şekilde resmedilmiştir. Bu hareketiyle yün tarağı ön plana çıkarılarak vurgulanmaya çalışılmıştır (Shapley 1968: Fig.13). Aziz Blaise'in sol elinde yün tarağı tutarken tasvir edildiği bir eser ise 1792 tarihli İngiltere'de tedavüle girmiş bir sikkedir (Foto. 10) (Dalton and Hamer 1910: 25). Tüm bu örneklerde Aziz Blaise'in elinde tuttuğu yün tarağının ön plana çıkarılması, Aziz Blaise'in paganlar tarafından maruz kaldığı işkenceyi ve çektiği acıları vurgulamaya yöneliktir. Hıristiyanlık inancının resmi din olarak kabul edilişine kadar olan süreçte paganlarla olan mücadeleler Aziz Blaise'in yaşadığı işkencelerle anlatılmaya çalışılmış olmalıdır. İşte bu noktada Hadrianoupolis Kilise C kazısında ortaya çıkan yün tarakları anlam bulmaktadır. Yün taraklarının

DOI: 10.22520/tubaked.2019.20.005

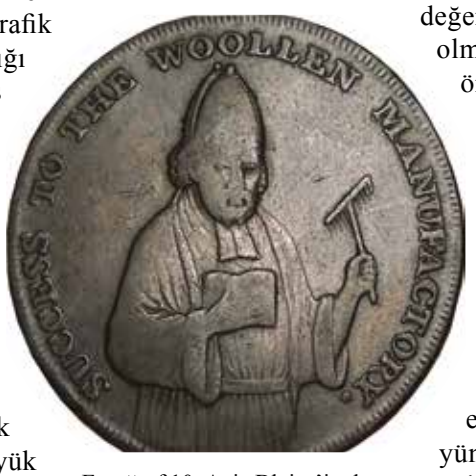
kilisenin önemli eserlerinin yer aldığı bir bölümde ele geçmiş olması, objelerin liturjik bir eser olabileceğini işaret etmektedir. Bu bağlamda objeler, Aziz Blaise doğum ya da ölüm gününü anma seremonisinde kullanılmış olmalıdır.

Aziz Blaise kültünün ne zaman yaygınlaşmaya başladığı konusunda bilgiler yeterli değildir. Blaise tasvirlerinin en erken MS 9. yüzyılda başladığı ve özellikle Orta Çağ'da yaygınlaştığı daha önce belirtilmişti. Anadolu'da erken dönem kilise kazıları çok az ilerleme kaydetmiştir. Ortaya çıkarılan erken dönem kiliselerindeki duvar resimleri ise doğal ve insanların yaptığı yoğun tahribatlar neticesinde büyük bölümleri yok olmuş şekilde günümüze ulaşmıştır. Bu noktada Erken Bizans Dönemi duvar resimleri hakkında ayrıntılar çok yetersizdir. Fakat Aziz Blaise kültünün yaygınlaşmasında köklü bir geleneğin var olması gerekmektedir. Çünkü tarih içerisinde bir kültün bir anda ortaya çıktığını söylemek doğru olmayacaktır. Yani bir aziz kültünün Orta Çağ'da ve sonrasında çok yaygınlaşmasında önceki dönemlerden gelen bir inanışın ve geleneğin etkili olmuş olma ihtimali yüksektir. Fakat Anadolu'da hem tıp hem de Hıristiyanların karşılaştığı zulümler anlamında saygı gören bir azizin kültünün yaygın olması normal bir durum olacaktır. Anadolu'da bilimsel kilise kazılarının artması aziz kültleri konusunda daha net bilgilere ulaşmamızı sağlayacaktır.

Hadrianoupolis Kilise C yapısında ortaya çıkan yün taraklarının Erken Hıristiyanlık Dönemi'ne ait ikonografik ve litürjik objeler olma olasılığı yüksektir. Objeler Erken Bizans sanatının ve inancının az da olsa aydınlatılmasına katkıda bulunabilecek niteliktedir. Hadrianoupolis'in bir hac ve piskoposluk merkezi olması, Aziz Alypius'un burada doğup ölmüş olması antik dönemde Hıristiyanlık inancı açısından önemini korumasındaki en önemli etkenlerdir. Bu duruma bağlı olarak Hıristiyanlık inancı içerisinde büyük saygı gören azizlerin Hadrianoupolis gibi önemli bir piskoposluk merkezinde anılmaları normal bir durumdur. Paphlagonia Bölgesi'nde Aziz Blaise ile ilgili bir seremoni yapılıp yapılmadığı konusunda bilgi vermek çok güçtür. Paphlagonia'nın iç bölgelerinde kazısı yapılan antik kent sayısı çok azdır. Aktif şekilde kazısı yapılan Hadrianoupolis'te ise kazılar henüz başlangıç aşamasındadır. Dolayısıyla Aziz Blaise'in Paphlagonia Bölgesi'nde ve Hadrianoupolis'te saygı gören azizlerden birisi olup olmadığını noktasında ilerleyen çalışmaların bizlere daha net bilgiler sunacağı şüphesizdir. Hadrianoupolis'te kazısı tamamlanmış iki, devam eden bir ve arkeo-jeoradar sonuçlarında tespit edilmiş iki, yani birbirine çok yakın mesafede ve MS 5.-7. arasına ait beş kilisenin mevcut olması bölgenin erken döneminin teolojik açıdan değerlendirme yapılmasına ve aydınlatılmasına imkân sunacaktır. Yün tarağının analojisini yapmak çok güç olmuştur. Bu durumda tarağın ana gövdesinin doğada çok kısa sürede yok olan ahşap olmasının etkisi büyüktür. Tarak bölümünü oluşturan demir saplamalar da yoğun patinalıdır. Arkeolojik kazılarda ortaya çıkarılan demir objelerin çoğu yayına hazırlanmamaktadır. Demir objelerin yoğun korozyon sonrasında formlarını kaybetmiş olmaları yayınların yetersiz olmasının en önemli nedenlerinden bir tanesidir. Dolayısıyla benzer objelerin yayınlanmış örneklerine Geç Roma – Erken Bizans dönemine ait katalog ve kazı yayınlarında rastlanmamaktadır. Yani yün tarağının tipolojik değerlendirmesini yapmak mümkün olmamıştır. Günümüze ulaşan nadir örneklerden bir tanesi Pergamon kazılarında ortaya çıkmıştır. Gaitzsch objeyi yün tarağı olarak tanımlamış; fakat eseri geniş bir zaman dilimi vererek Geç Bizans Dönemi'ne ait olduğunu belirtmiştir (Gaitzsch 2005: Kat. W 1-9). Hadrianoupolis'te tabaka kazılarının yapılması, tabakaların içerisindeki kontekst eserlerin daha net tarihler sunması yün tarağının MS 7. yüzyıla tarihlendirilmesini sağlamıştır.

Fotoğraf 9: Antoniazzo Romano'nun Aziz Blaise'i resmettiği tablo, MS 15.-16. yüzyıl / *The painting which depicted St. Blaise painted by Antoniazzo Romano, 15.-16. centuries AD (Shapley 1968: Fig.13).*

Fotoğraf 10: Aziz Blaise'in darp edildiği sikke, MS 1792 / *The coin which minted figure of St. Blaise, 1792 AD (Dalton and Hamer 1910: 25).*

KAYNAKÇA

ATAÇ, N., 2015.
Kappadokia'da Kapalı Yunan Haçı Planlı Kiliselerde Apsis, Doğu Haç Kolu ve Köşe Mekanları Resim Programı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ankara).

ATAS, Z., 2012.
"*The Art and architecture of Chora Monastery in comparison with its East European and Italian contemporaries"*, M.Pacetti, G.Passerini, C.A.Brebbia ve G. Latini (yay.) **Sustainable City VII**, 1211-1222, WIT Press.

BARING-GOULD, S., 1872.
The Lives of the Saints, John Hodges Printer.

BOZKUŞ, Y. D., 2007.
"Osmanlı İmparatorluğu'nda Sivas Ermenileri'nin Genel Durumu", **Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri:** 377-392. Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

BUHAGIAR, M., 1993.
"The Fresco Cycle in the Church of the Annunciation at Hal Millieri: Some Iconographical and Historical Consideration", **Melita Historica XI**, No.2, 129-142.

CAPRIOTTI, G., 2008.
"The Painting owned by the Schiavoni Confranternity of Ancona and the wooden compartments with Stories of the St Blaise by Giovanni Antonia da Pesaro", **Il Capitale Culturale, Supplementi 7***:* 187-209.

ÇUHACIYAN, A., 2004.
Uluslararası Üne Sahip Sivaslı Aziz Vlas, Aras Yayıncılık.

DE CASTRO, E., 2015.
From Gothic to Renaissance: The Seasons of Art, Assessorato dei Beni culturali e dell'Idendita siciliana.

DICKERSON,C. D., 2008.
"The 'Gran Scuola' of Guglielmo della porta, the Rise of the 'Aurifex Inventor' and Education of Stefano Maderno", **Storia dell'arte 121***:* 25-72.

FRANTZ, M.A., 1941.
"St. Spyridon: The Earlier Frescoes", **Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens**, Vol.10, No.3, 193-198.

GAITZSCH, W., 2005.
Eisenfunde aus Pergamon Gerate, Werkzeuge und Waffen, Walter De Gruyter Berlin.

OUSTERHOUT, R., 1999.
Master Builders of Byzantium, Princeton University Press.

KELEŞ, V. / ÇELİKBAŞ, E., 2013.
"Paphlagonia Hadrianoupolis'inde Bulunmuş Kapı Temalı Mezar Steli", **Turkish Studies 8/6***:* 363-376.

KELEŞ, V. / ÇELİKBAŞ, E. / YILMAZ, A., 2019.
"Paphlagonia Hadrianoupolisi: Antik Çağ'da Bir Hac Merkezi", **Rıfat Ergeç Armağanı,** Bilgin Kültür Sanat Yayınları: 199-206.

KÖROĞLU, G. / PERK, H., 2016.
"Haluk Perk Müze ve Koleksiyonu'ndaki Örneklerle Orta Bizans Döneminden Kutsal Ekmek Mühürleri" ,A. Ödekan, E. Akyürek ve N. Necipoğlu (yay.) **1. Uluslararası Sevgi Gönül Bizans Araştırmaları Sempozyumu: Bildiriler***:* 529-544. Koç Üniversitesi Yayınları.

MARINKOVİC, A., 2009.
"Territorial Expansion of the Ragusan Commune/ Republic and the Churches of Its Patron Saints", **Dubrıvnik Annals** *13,* 7-23.

MATTHEWS, R., METCALFE, M., COTTICA, D., 2009.
"Landscapes with Figures: Paphlagonia Through the Hellenistic, Roman and Byzantine Periods, 330 BC-AD 1453", R.Matthews, C.Glatz (yay.) **At Empires' Edge: Project Paphlagonia, Regional Survey in North-Central Turkey,** British Institute at Ankara: 175-227.

MUNK, A., 2016.
"Deconstructing The Myth of Byzantine Crown: The Head Reliquary of Saint Blaise in Dubrovnik", **Bubrovnik Annals** *20,* 7-51.

PEKAK, S., 2010.
"Ürgüp,Yeşilöz, (Tağar) Kilisesi", **Edebiyat Fakültesi Dergisi,** Vol.27, Sayı.1, 203-218.

SAFRAN, L., 2000.
"Byzantine South Italy: New Light on the Oldest Wall Paintings", G. Koch (yay.) **Byzantinische Male-rei. Bildprogramme Ikonographie Stil,** 257-274.

SAFRAN, L., 2012.
"Deconstructing 'Donor' in Medieval Southern Italy", **Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte,** Vol. 60, Iss. 1, 135-152.

SHAPLEY, F. R., 1968.
Paintings From The Samuel H Kress Collection: Italian Schools XV-XVI Century, The Phaidon Press.

DOI: 10.22520/tubaked.2019.20.005

STRAND, E.A., 2012.
"The Textile Chaine Operatoire: Using A Multidisciplinary Approach to Textile Archaeology With A Focus on the Ancient Near East", **Paleorient** *38.1-2:* 21-40.

YURDAKÖK, M., 2005.
"Çocukta Boğaza Takılan Kılçık ve Sivaslı Aziz Vlas (280-316)", **Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi** *48:* 361-362.

TAFT, R.F., 1991
"Prothesis", **The Oxford Dictionary of Byzantium Vol. 3**, Oxford University Press.